

Crim i càstig a la senyoria de Poblet

CRÒNICA D'UN JUDICI A LA SEGONA MEITAT DEL SEGLE XVI

Als inicis del barroc, enmig d'una Catalunya immersa en la pobresa i el bandolerisme, els monjos del monestir de Poblet vetllaven per la justícia dins els límits de la seva senyoria. Prenent com a exemple el cas de Joan Marcelli, un pagès d'origen gascó que va ser jutjat per bandidatge, *Sàpiens* mostra com s'exercia la justícia eclesiàstica a l'orde del Císter.

Per **Xevi Camprubí**, amb l'assessorament de **Valentí Gual**

Un fort temporal, sobtat i persistent, cau sobre Fullella, a la senyoria de Poblet, una tarda de mitjans del mes d'agost del 1577. Aixoplugat dins d'un corral, Joan Marcelli, un jove gascó, contempla amb neguit com l'aigua enfanga camins, marges i corriols. Els seus companys encara no han arribat, comença a fer-se fosc i Jaume Cantó, el propietari del corral a qui Marcelli ha amenaçat de mort, encara no ha portat el pa i el vi que li ha demanat, ni els vuit ducats d'un antic deute.

A mitjanit, unes veus l'assabenten que algú s'acosta al seu amagatall. Per fi, pensa Marcelli, arriba en Labarra i els altres de la quadrilla. Però en obrir la porta descobreix que els homes del batlle general l'han envoltat. Veient-lo vestit amb roba virolada i calces vermelles, s'adonen que és un bandoler i, a l'instant, li engeguen un parell de trets de pedrenyal.

CERCA I CAPTURA

Aquell dia Joan Marcelli no ha tingut la sort d'altres vegades. Els companys de quadrilla, dissuadits per la tempesta, l'han deixat sol i, per acabar-ho d'adobar, Jaume Cantó, el propietari del corral, l'ha denunciat als oficials de Poblet. Des de fora, el lloctinent del batlle general demana a Marcelli, a crits, que es lliuri en nom del rei, però el jove gascó, tancat dins,

EL CEL A LA TERRA

La senyoria de Poblet (a l'esquerra, el monestir) abarcava les actuals comarques de la Conca de Barberà, les Garrigues, la Segarra, la Noguera, l'Alt Camp i l'Urgell. A la dreta, imatge d'un manuscrit del segle xv.

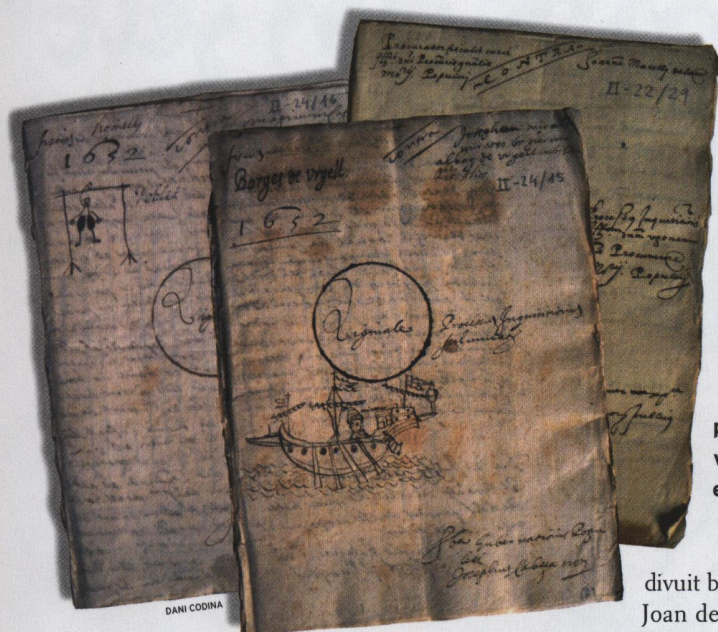
Aquest, tot considerant que a l'acusat li manca un any per assolir la majoria d'edat, nomena tutor Jaume Clavell, un fuster de Vilamajor. Joan Marcelli, pagès, vint-i-quatre anys, nascut a Buret, diòcesi de Tolosa, regne de França, explica la història de la seva atzarosa vida. Onofre Banquer, notari, es disposa a deixar-ne constància per escrit.

Marcelli va arribar a Catalunya quan tenia divuit anys i es va posar a treballar com a mosso per a alguns amos del voltant de Valls. Dos anys després va entrar a servir a casa d'un senyor de Montblanc, on li donaven un llit per dormir, quatre ducats al mes i, fins i tot, un pedrenyal, a pesar que els immigrants gascons tenien prohibit portar armes.

En aquella casa va fer amistat amb Magí Sans, un mosso de Segura, a qui tothom coneix com l'Escolà. Fa un parell d'anys, però, tot es va tòrcer. Un dia va acompanyar l'Escolà a desafiar a mort el batlle de Segura a causa d'un antic greuge. L'Escolà va disparar un bon tret de pedrenyal al batlle i per això, de retorn, el

s'hi nega. Després d'un llarg estira-i-arronsa, el lloctinent ordena calar foc al corral, mentre Marcelli, conscient del càstig que l'espera, es defensa a trets de pedrenyal i a cops de roc. L'esforç és inútil i, a la fi, el capturen. Fill de la Gascunya com és i armat com va, de ben segur acabarà penjat de l'alta forca.

Pocs dies després, el 17 d'agost del 1577, el presoner compareix davant del tribunal del monestir de Poblet. Joan Giralt, procurador fiscal, parlant en un llatí solemne, cosa poc habitual en l'època, presenta la seva denúncia a Hug de Guimerà, el procurador general.

TESTIMONI D'UN TEMPS

Els documents de Poblet permeten saber com era la vida quotidiana a la senyoria entre els segles xv i xix.

senyor de Montblanc no els va voler més a casa seva. Durant dies tots dos van vagarejar pel poble fins que, en assabentar-se que Pere Rabassa i la seva quadrilla eren prop d'allí, s'hi van unir. Així fou com va fer-se bandoler. Quan li pregunten per què ho va fer, Joan Marcelli respon: "no podia fer altra cosa; com que era dins del fang, el volia trepitjar".

Al llarg dels darrers dos anys, doncs, Marcelli ha anat en quadrilla, armat, esperant els mercaders que tornen de les fires als passos dels camins. Com aquell dia que amb tres més de la quadrilla van aturar dos homes de Tarrés al camí ral que passava per Vinaixa i els van prendre vuit rals, deixant-los lligats al bosc després de donar-los uns quants cops. O com aquella altra vegada que amb una quadrilla de

divuit bandolers, encapçalada per Toni Joan de Foradada, van posar-se al Pas Nou per aturar les caravanes que venien pel camí de la conca d'Orcau i van robar a vint viatgers. Aquell dia, diu Marcelli, només li va tocar un dobló del botí. "Els caps de quadrilla —es lamenta— en compartir la moneda ens donen el que volen i si en roben deu diuen que només n'han robat cinc".

Unes hores després, quan Marcelli ha mig desgranat les seves malifetes, el procurador general ajorna el judici fins l'endemà. Dins els calabossos del monestir de Poblet, ficat en una mena de pou de cinc metres de fondària i poc més de tres de d'amplada, Marcelli espera que recomenci el judici. Tot i ser estiu, la foscor i la humitat li han deixat els ossos adolorits. Nombrosos dibuixos gravats al mur de pedra són el llegat silenciós del pas d'altres reus per aquells llòbrecs passadissos. Superada la nit, el

soroll de la porta el desperta i veu, a prop seu, una corda que es despenja pel forat. El tribunal, novament, l'està esperant.

El 18 d'agost del 1577, davant la mirada severa del procurador general de Poblet, Joan Marcelli escolta les declaracions dels que l'inculpen. Pere Arbós, de Tarrés, diu que el tercer dilluns de maig d'aquest any ell i dos més tornaven dels Omellons i que, en arribar a la creueta del camí ral on travessa el que va de Vinaixa a l'Espluga Calba, els van sortir quatre bandolers, entre ells Marcelli.

LLUITES ENTRE BANDOLERS

Li van robar un gipó de bri de cànem, unes sabates, unes mitges negres, un barret nou i tres rals o quatre. Els van treure del camí i els van lligar a tots tres pels canells. Aquell dia, allà mateix, van robar quatre lliures a un carnisser de Maldà i també el pa i les faves que portava el barber dels Omellons. Els bandolers van convidar a menjar els tres que estaven lligats, i els van alliberar a la posta de sol.

Una estona després torna a declarar l'acusat. Sabedor que si no parla serà sotmès a tortura, reconeix amb tot detall la seva participació en enfrontaments amb quadrilles rivals.

PARLA L'EXPERT

"La justícia era extremadament severa i molt arbitrària"

Valentí Gual és professor d'Història Moderna a la Universitat de Barcelona i autor del llibre *Justícia i Terra* (Cossetània, 2003).

Quin és el resultat de la seva recerca a Poblet? El llibre *Justícia i Terra* conté un resum dels judicis que es van fer al monestir entre els segles xv i xix. Es tracta d'uns documents extraordinaris, de gran valor, ja que

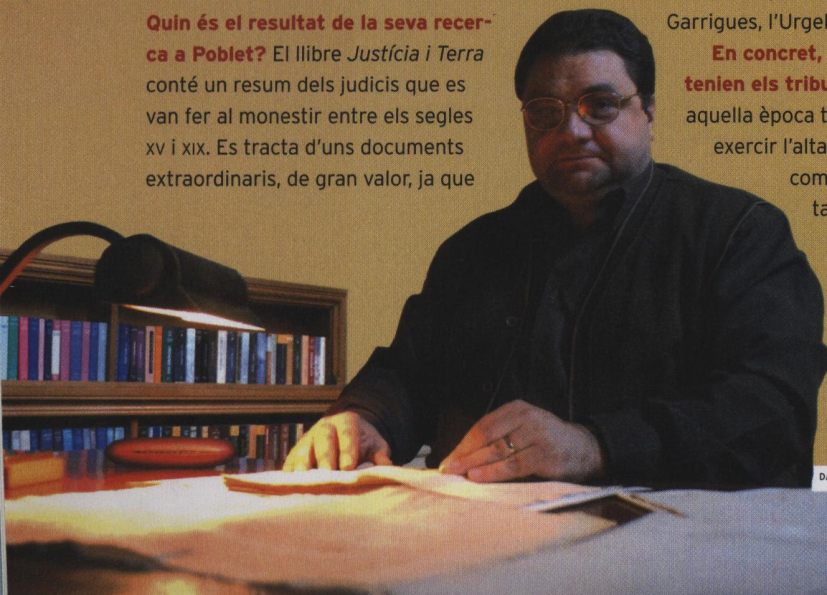
reflecteixen la vida quotidiana de la senyoria eclesiàstica de Poblet, constituïda per diverses localitats de les actuals comarques de la Conca de Barberà, l'Alt Camp, la Segarra, les Garrigues, l'Urgell i la Noguera.

En concret, al segle xvi, quin poder tenien els tribunals del monestir? En aquella època tenien potestat reial per exercir l'alta justícia, aquella que comprenia les jurisdiccions tant civil com criminal. El tribunal de Poblet podia usar la tortura i condemnar a mort, al desterrament, a la reclusió perpètua o al confinament en galeres.

Com s'iniciaven el processos? L'inici era sempre arran d'una acusació, ja fos particular o d'ofici. El batlle general s'ocupava de la tasca de la captura dels malfactors, mentre que el procurador fiscal havia de recollir les proves de culpabilitat que incriminaven als acusats.

Com era la justícia en aquella època? En els documents veiem que era extremadament severa i també molt arbitrària; les penes depenien molt de la interpretació que en feia el jutge, el procurador general. Cal dir que aquestes podien ser molt desproporcionades.

Quines eren les penes principals? Hi havia diverses categories: l'empresonament, els assots als lladres, l'amputació de membres per als delictes de lesions amb arma blanca i la mort a la forca per als d'assassinat. ■

El tribunal de Poblet dicta la sentència. Li tallaran les dues orelles i serà penjat pel coll de l'alta forca. La voluntat dels monjos s'acompleix aquell mateix dia

Com aquella nit que amb la quadrilla del bord Palmerola van parar en un hostal prop de Vic, i hi van trobar sis homes de la quadrilla d'en Vidamala. Com que no els volien obrir, van calar foc a l'hostal i els d'en Vidamala van haver de saltar per la finestra. Dos es van rendir, però dels altres quatre en van degollar tres i un va fugir amb un tret de pedrenyal i una ferida de daga en una cama.

SENSE PIETAT

Diu Marcelli que ell no va matar ningú però que si hagués calgut ho hauria fet. I explica que, dies després de la topada amb en Vidamala, anava amb un grup de quaranta bandolers i s'enfrontaren amb els homes del veguer de Manlleu. Assegura que el sometent el formaven sis-cents homes i que si no s'haguessin refugiat en unes cases no n'haurien deixat ni un.

Al tercer dia del judici, el 19 d'agost del 1577, Joan Marcelli, fatigat i capbaix després de tantes nits al calabós, enfila, custodiat pels oficials, la centenària escala de pedra que porta cap al palau del rei Martí. Davant del tribunal, Jaume Cantó, propietari del corral de Fullella, i el seu fill Francesc diuen que, al mes de maig passat, Marcelli i uns altres cinc bandolers d'en Labarra els van robar una ovel·la i se la van menjar a casa seva mateix. L'acusat els va amenaçar de matar-los tots dos i fer-ne trosos si no li pagaven un deute. Marcelli no ho

EN NOM DE DÉU

Els tribunals eclesiàstics tenien potestat per exercir l'alta justícia, tant en l'àmbit civil com criminal. Podien fer servir la tortura i condemnar a mort.

nega. La nit que el van prendre era a Fullella per cobrar un pedrenyal que a la primeria d'any havia venut per vuit ducats a un pastor gascò que treballava per a Cantó. El pastor havia anat amb la quadrilla durant dos mesos, però, una nit, quan tots dormien, va fugir amb l'arma sense haver-la pagada. Per això, aquella tarda, en Labarra havia fet avançar Marcelli perquè digués a en Cantó que els portés pa i vi al corral i els vuit ducats del pedrenyal.

Per tot plegat, Marcelli reconeix que ha errat i que no té res a defensar. "Em poso en els braços del Senyor i dels seus ministres perquè em facin misericòrdia", diu. Quatre dies després, el 23 d'agost del 1577, el tribunal dicta la sentència i condemna Joan Marcelli que "sigui assotat pels llocs acostumats de la vila de Vimodí i que a la plaça major li siguin tallades les dues orelles i que després sigui penjat pel coll de l'alta forca, de manera que mori i l'ànima li sigui separada del cos, per a càstig seu i exemple dels altres". La voluntat del tribunal dels monjos del monestir de Poblet, sense demora, s'acompleix aquell mateix dia. ■

ELS BANDOLERS

Pobres i occitans

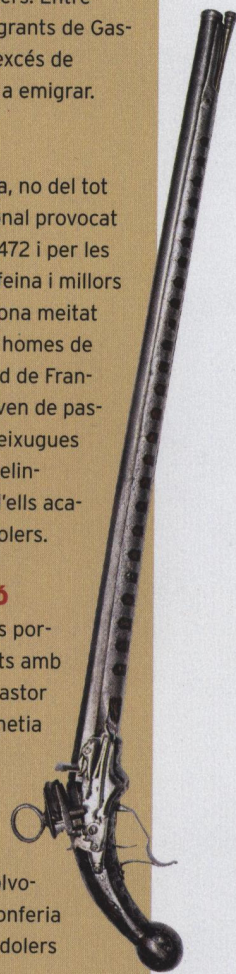
El bandolerisme va ser un fenomen social sorgit a finals de l'època medieval que es va expandir a mitjan segle XVI a causa de la pobresa en les zones rurals. De fet, l'any 1577, mentre Joan Marcelli era jutjat, el país vivia el quart any de deu consecutius de males collites. La majoria de bandolers eren pagesos pobres i jornalers. Entre aquests hi havia molts immigrants de Gasconya, país d'Occitània on l'excés de població empenyia els joves a emigrar.

DEL NORD CAP AL SUD

En aquell moment, Catalunya, no del tot recuperada del buit poblacional provocat per la guerra civil del 1462-1472 i per les pestes medievals, els oferia feina i millors sous. Es calcula que a la segona meitat del segle XVI un de cada cinc homes de Catalunya havia nascut al sud de França. Els gascons, que treballaven de pastors o fent les tasques més feixugues del camp, eren considerats delinqüents en potència i, molts d'ells acabaven convertint-se en bandolers.

UN SENYAL DE DISTINCIÓ

Per distingir-se, els bandolers portaven robes virolades i barrets amb plomalls. A més, la capa de pastor gascona, prohibida, que permetia amagar el pedrenyal, també els feia inconfusibles. El pedrenyal era una arma de foc lleugera que disparava bales de plom encenent la pólvora amb una pedra foguera. Conferia estatus i diferenciava els bandolers dels delinqüents comuns. ■

XEVI CAMPRUBÍ és periodista.

PER SABER-NE MÉS

- GUAL, Valentí. *Justícia i Terra. La documentació de l'Arxiu de Poblet*. Valls: Cossetània Edicions, 2003.
- GUAL, Valentí. *L'exercici de la justícia eclesiàstica. Poblet, segles XV-XVII*. Barcelona: Rafael Dalmau Editor, 2000.
- TORRES I SANS, Xavier. *Els bandolers (segles XVI-XVII)*. Vic: Eumo Editorial, 1991.